

Beeld: Shutterstock

1 EEN INLEIDING IN DE ONTWIKKELING VAN HET KIND

1.1 Een oriëntatie op de ontwikkelingspsychologie

- 1.1.1 De reikwijdte van het vakgebied
- 1.1.2 Invloeden op de ontwikkeling: ontwikkelen in een sociale wereld

1.2 Kinderen: verleden, heden en toekomst

- 1.2.1 Vroege denkbelden over kinderen
- 1.2.2 De twintigste eeuw: ontwikkelingspsychologie als discipline
- 1.2.3 Vraagstukken bij de thema's van de ontwikkelingspsychologie
- 1.2.4 De toekomst van de ontwikkelingspsychologie

LEERDOELEN

Aan het einde van dit hoofdstuk kun je:

- LD 1.1** het vakgebied ontwikkelingspsychologie definiëren.
- LD 1.2** een overzicht geven van de reikwijdte van het vakgebied ontwikkelingspsychologie.
- LD 1.3** voorbeelden noemen van normatieve en niet-normatieve factoren die de ontwikkeling beïnvloeden.
- LD 1.4** de eerste denkbelden over jeugd en kinderen schetsen.
- LD 1.5** de opkomst van de ontwikkelingspsychologie als een nieuwe discipline beschrijven.
- LD 1.6** de belangrijkste vraagstukken in de ontwikkelingspsychologie samenvatten.
- LD 1.7** een voorspelling doen over toekomstige trends op het gebied van ontwikkelingspsychologie.

Openingscase: De pandemie

Jax werd op 20 april 2020 geboren, tijdens het eerste jaar van de coronapandemie. Zijn moeder, die drie weken eerder een lichte vorm van COVID-19 had gehad, was ontzettend bang dat er door de besmetting iets met haar kind aan de hand zou zijn. Maar de bevalling verliep goed en Jax was met zijn 3.420 gram een gezonde baby.

Op dezelfde dag in april volgde de 8-jarige Noé afstandsonderwijs vanuit de flat in Rotterdam waar zij woonde. Haar school was vanwege de pandemie al weken gesloten en ze communiceerde via internet met haar leerkracht van groep 5. De overgang naar afstandsonderwijs betekende het nodige voor de rol van ouders, dus ook voor de ouders van Noé. Hoewel de leerkracht lesplannen rondstuurde, wisten zij niet goed hoe ze haar konden helpen met haar schoolwerk. Ze voelden zich tekortschieten. Ondertussen was Noé stiekem wel blij dat de school gesloten was. Zij miste vooral het buitenspelen met haar vriendinnetjes in het park tegenover haar flatgebouw.

Voor de 16-jarige Yanis, die op diezelfde dag in april met zijn ouders in een buitenwijk van Maastricht thuis vastzat, was het weer een vreselijke dag. Hij voelde zich een gevangene in zijn eigen huis. Zijn ouders hielden hem constant in de gaten en hij miste het uitgaan met

De coronapandemie heeft de dagelijkse gang van zaken in veel gezinnen verstoord en een grote impact op kinderen gehad.

Beeld: DC Premiumstock / Alamy Stock Photo

zijn vrienden, maar vooral de afspraakjes met zijn vriendin, met wie hij net aan het daten was voordat de pandemie had toegeslagen. Als hij zijn mobiele telefoon niet had om contacten te kunnen onderhouden, dan zou hij gewoon gek worden!

📖 Zie MyLab voor vragen bij deze openingscase ter voorbereiding op de stof in dit hoofdstuk.

Vooruitblik

De pandemie beïnvloedt de kinderen uit de openingscase ieder op een unieke manier. Toch zullen er in de ontwikkeling van deze kinderen ook veel gelijkenissen zijn. In grote lijnen volgt hun ontwikkeling een voorspelbaar patroon, dat lijkt op het patroon dat wij zelf hebben doorgemaakt toen we opgroeiden. Natuurlijk verschillen we in onze ontwikkeling allemaal sterk van elkaar, maar de grote lijnen van onze ontwikkeling worden in gang gezet op het moment van onze conceptie (bevruchting) en zijn deels vergelijkbaar.

Maatschappelijke ontwikkelingen als die tijdens de coronapandemie werpen belangrijke vragen op over de ontwikkeling van kinderen. Bijvoorbeeld: Wat voor effect heeft een lockdown op het welbevinden van kinderen? Verschillen deze effecten op verschillende leeftijden? En welke strategieën gebruikten ouders om werk, opvoeding en onderwijstaken te combineren?

Zo zijn er veel meer actuele thema's op het gebied van kinderlijke ontwikkeling. Denk aan mogelijke effecten van klonen of genetisch manipuleren in de toekomst, van sociale media, van meertalig opgroeien, van sociale ongelijkheid en van nieuwe gezinsvormen. Daaraan liggen weer vragen ten grondslag die nog essentiëler zijn. Hoe ontwikkelen kinderen zich fysiek? Hoe groeit en verandert hun begrip van de wereld in de loop der tijd? Hoe ontwikkelen hun persoonlijkheid en sociale omgeving zich vanaf de geboorte tot en met de adolescentie? En hoe verandert hun persoonlijkheid na de adolescentie?

Deze kwesties, en nog vele andere die we in dit boek zullen tegenkomen, staan centraal in de ontwikkelingspsychologie. Ze zijn op diverse manieren te benaderen. Denk bijvoorbeeld aan de uiteenlopende benaderingen die deskundigen op het gebied van de ontwikkeling van het kind kunnen hanteren in hun kijk op de drie individuen die we zojuist hebben leren kennen:

- Deskundigen die vanuit een biologische invalshoek naar gedrag kijken, kunnen bijvoorbeeld bestuderen hoe de biologische eigenschappen van de ouders van Jax van invloed zijn op zijn latere gedrag, en of de groei van Jax is beïnvloed doordat zijn moeder ziek is geweest voor zijn geboorte.
- Deskundigen die zich richten op hoe het denken in de loop van de kindertijd verandert, kunnen onderzoeken hoe Noé's begrip van wat de pandemie inhield groeide naarmate ze ouder werd en hoe het afstandsonderwijs dat ze kreeg van invloed was op haar schoolprestaties in de jaren daarna op school.
- Deskundigen op het gebied van de sociale ontwikkeling van kinderen en adolescenten kijken bijvoorbeeld naar hoe de relaties van tieners als Yanis met hun vrienden veranderden door de quarantaine die zij tijdens de pandemie moesten zien te doorstaan.
- Deskundigen die vooral kijken naar de bredere omgeving waarin kinderen opgroeien, kunnen bijvoorbeeld bestuderen welke impact de manier waarop de samenleving met de coronapandemie omging heeft gehad op de ontwikkeling van Jax, Noé en Yanis, of welke andere omgevingsaspecten van belang zijn geweest voor hun welzijn.

Ontwikkelingsdeskundigen, onder wie ontwikkelingspsychologen, kijken dus op allerlei manieren naar hoe zowel de biologische erfenis van onze ouders als de omgeving waarin we leven ons gedrag beïnvloeden. Wel hebben ze één ding gemeen: ze zijn geïnteresseerd in de groei en de veranderingen die een mens tijdens de jeugd, adolescentie en volwassenheid doormaakt. Ontwikkelings-

psychologen, wat hun specifieke interesses ook mogen zijn, streven ernaar om het leven van mensen te verbeteren. Hun drijfveer is dat ze ervoor willen zorgen dat alle mensen hun potentieel ten volle kunnen benutten (Brown et al., 2019). Professionals die werkzaam zijn op uiteenlopende terreinen als het onderwijs, de gezondheidszorg en het sociaal werk putten uit de bevindingen van deze onderzoekers om het welzijn van kinderen te bevorderen.

In dit hoofdstuk oriënteren we ons op het vakgebied van de ontwikkelingspsychologie. We beginnen met een bespreking van de reikwijdte van de discipline. We geven een indruk van het brede scala aan onderwerpen dat eronder valt en de leeftijden waarop het vakgebied zich richt. Ook kijken we naar de manier waarop de ontwikkelingspsychologie zich heeft ontwikkeld en naar de belangrijkste kwesties en vragen die ten grondslag liggen aan de ontwikkelingspsychologie. Tot slot besteden we aandacht aan de toekomst van het vakgebied.

1.1 Een oriëntatie op de ontwikkelingspsychologie

Heb je je ooit afgevraagd hoe het mogelijk is dat een baby je vinger stevig vastgrijpt met zijn minuscule, perfect gevormde handjes? Of je verwonderd over een peuter die planmatig een poppetje tekent? Of bedacht hoe een adolescent besluiten kan nemen over wie uit te nodigen voor een feestje of over wat op sociale media te plaatsen? Als je je zulke dingen afvraagt, stel je het soort vragen waarmee ontwikkelingspsychologen zich bezighouden.

Ontwikkelingspsychologie is de wetenschappelijke studie van patronen van groei, verandering en stabiliteit bij mensen vanaf de conceptie helemaal tot en met de late volwassenheid – dus tot de dood.

De definitie van het vakgebied lijkt vrij eenvoudig, maar dat is enigszins misleidend. Om te begrijpen wat ontwikkelingspsychologie precies inhoudt, gaan we dieper in op de verschillende delen van de definitie.

Ten eerste kent het bestuderen van groei, verandering en stabiliteit in de ontwikkelingspsychologie een *wetenschappelijke benadering*. Net als professionals binnen andere wetenschappelijke disciplines, komen ontwikkelingsonderzoekers tot aannames (of hypothesen) en toetsen zij deze met behulp van wetenschappelijke werkwijzen. In dit geval gaan die hypothesen over de aard en het verloop van de menselijke ontwikkeling. Zoals we in paragraaf 2.2 zullen zien, formuleren ontwikkelingspsychologen theorieën over ontwikkeling en gebruiken ze wetenschappelijke methoden om hun theoretische aannames op een systematische manier te testen. Het testen van hypothesen verloopt dus volgens bepaalde spelregels. Het formuleren van theorieën kan gebeuren op een meer open, verkennende manier, maar je mag van ontwikkelingsonderzoekers hoe dan ook verwachten dat zij volgens een bepaalde systematiek werken, die zij ook kunnen beargumenteren en verantwoorden.

Ten tweede richt de ontwikkelingspsychologie zich op de *menselijke* ontwikkeling. Sommige ontwikkelingspsychologen proberen daarbij de universele ontwikkelingsprincipes te doorgronden, dus de principes die voor iedereen gelden. Anderen kijken specifiek, bijvoorbeeld naar de invloed van culturele verschillen op het verloop van de ontwikkeling. Of ze richten zich op de unieke aspecten van individuen, de kenmerken en eigenschappen die de ene mens van de andere onderscheiden.

Ten derde houden ontwikkelingspsychologen zich niet alleen bezig met de manier waarop mensen tijdens hun leven *veranderen en groeien*, maar ook met *stabiliteit*

Ontwikkelingspsychologie: de wetenschappelijke studie van patronen van groei, verandering en stabiliteit bij mensen gedurende hun hele leven, van conceptie tot en met de late volwassenheid.

in het leven van kinderen, adolescenten en volwassenen. Ze vragen zich enerzijds af op welke gebieden en in welke perioden in het leven mensen veranderen en groeien, en anderzijds hoe hun gedrag juist overeenkomt met eerder gedrag. Tot slot gaat het om het ontwikkelingsproces in elke levensfase, vanaf het moment van conceptie tot de dood. In het verleden hielden klassieke ontwikkelingspsychologen en wetenschappers zich nagenoeg alleen bezig met de ontwikkeling van kinderen, maar in de afgelopen decennia is gebleken dat mensen hun hele leven blijven veranderen en dat ze ook kunnen blijven leren – zelfs tot op hoge leeftijd. Dit inzicht heeft geresulteerd in het levensloopperspectief. In vergelijking met de klassieke ontwikkelingspsychologie besteedt het levensloopperspectief meer aandacht aan hoe volwassen en oudere mensen zich ontwikkelen. Ontwikkelingspsychologen gaan er tegenwoordig dus vanuit dat mensen in sommige opzichten blijven groeien en veranderen tot het einde van hun leven (terwijl hun gedrag in andere opzichten stabiel blijft).

1.1.1 De reikwijdte van het vakgebied

De definitie van ontwikkelingspsychologie is breed en de reikwijdte van het gebied is groot. Ontwikkelingspsychologen houden zich dan ook met uiteenlopende onderwerpen bezig. Ze specialiseren zich daarbij meestal in een ontwikkelingsdomein of -fase.

Ontwikkelingsdomeinen binnen de ontwikkelingspsychologie

De ontwikkelingspsychologie kent grofweg de volgende ontwikkelingsdomeinen:

- fysieke ontwikkeling;
- cognitieve ontwikkeling;
- sociaal-emotionele ontwikkeling en persoonlijkheidsontwikkeling.

Wie zich bezighoudt met de ontwikkeling van kinderen kan zich specialiseren in een ontwikkelingsdomein.

Sommige ontwikkelingspsychologen richten zich op de **fysieke ontwikkeling**. Zij kijken naar de invloed van het lichaam op ons gedrag. Denk aan de invloed van de hersenen, het zenuwstelsel, de spieren en de zintuigen, maar ook aan de behoefte aan eten, drinken en slaap. Onderzoek richt zich bijvoorbeeld op de effecten van ondervoeding op het groeitempo en de motoriek van kinderen, of op het seksuele rijpingsproces tijdens de adolescentie. Met **rijping** bedoelen we blijvende fysieke of psychologische verandering als gevolg van biologische groeiprocessen.

Andere ontwikkelingspsychologen bestuderen de **cognitieve ontwikkeling**. Zij proberen te begrijpen hoe groei en verandering in intellectuele vermogens tot stand komen en ons gedrag beïnvloeden. Cognitieve ontwikkelingspsychologen houden zich bezig met denken, leren, geheugen, probleemoplossing en intelligentie. Ze willen er bijvoorbeeld achter komen hoe intellectuele vermogens in de loop van de kindertijd veranderen. Of ze proberen te achterhalen in hoeverre er culturele verschillen bestaan in hoe leerlingen hun successen en tegenvallers op school verklaren. Zij kunnen ook geïnteresseerd zijn in de manier waarop iemand die in de kindertijd een trauma heeft ervaren, zich dit later in het leven herinnert (Coates, 2016; Mougrabi-Large & Zhou, 2020; Penido et al., 2012).

Ook zijn er ontwikkelingspsychologen die zich bezighouden met de sociaal-emotionele ontwikkeling en/of de persoonlijkheidsontwikkeling. Bij de **sociaal-emotionele ontwikkeling** gaat het om de manier waarop de interacties van mensen en hun sociale relaties in de loop van hun leven groeien, veranderen en stabiel blijven, en om de manier waarop mensen in toenemende mate hun

Fysieke ontwikkeling: ontwikkeling die betrekking heeft op de fysieke opbouw van het lichaam, zoals de hersenen, het zenuwstelsel, de spieren, de zintuigen en de behoefte aan eten, drinken en slaap.

Rijping: blijvende fysieke of psychologische verandering als gevolg van biologische groei-processen.

Cognitieve ontwikkeling: ontwikkeling die betrekking heeft op intellectuele vermogens, zoals denken, leren, herinneren en probleem oplossen.

Sociaal-emotionele ontwikkeling: ontwikkeling die betrekking heeft op sociale relaties, interacties met anderen en op het omgaan met emoties.

emoties bewust ervaren en er greep op krijgen. Deskundigen op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling kijken bijvoorbeeld naar de effecten van racisme, armoede of scheiding van ouders op de ontwikkeling van kinderen, of bestuderen hoe de aard en het belang van vriendschappen over de levensloop veranderen. Ook kan de focus liggen op de sociaal-emotionele aspecten van de *seksuele ontwikkeling*, bijvoorbeeld door de stressbeleving onder homoseksuele adolescenten te bestuderen.

Persoonlijkheidsontwikkeling: ontwikkeling van duurzame gedragingen en (karakter)eigenschappen die de ene persoon van de andere onderscheiden.

Bij **persoonlijkheidsontwikkeling** kijken ontwikkelingspsychologen naar stabiliteit en verandering in de karaktereigenschappen die het ene individu van het andere onderscheiden. Een ontwikkelingspsycholoog die geïnteresseerd is in persoonlijkheidsontwikkeling kan zich afvragen of een mens gedurende het leven stabiele, duurzame karaktertrekken bezit. Daarnaast kan de *morele ontwikkeling* (de ontwikkeling van het geweten) een speciaal aandachtsgebied zijn, zoals in een studie naar de invloed van het ouderlijk gedrag op de ontwikkeling van het besef van goed en kwaad bij kinderen (Atherton et al., 2020; Manning et al., 2017; Vélez et al., 2011). Dit voorbeeld van de morele ontwikkeling maakt duidelijk dat de sociaal-emotionele ontwikkeling en de persoonlijkheidsontwikkeling sterk aan elkaar verbonden zijn. Sommige experts, zoals Van Overveld (2017) – specialist in sociaal-emotioneel leren –, scharen de morele ontwikkeling dan ook onder de sociaal-emotionele ontwikkeling. Moreel handelen heeft te maken met karaktereigenschappen (persoonlijkheidsontwikkeling), maar ook met het omgaan met andere mensen (sociaal-emotionele ontwikkeling). Vanwege de sterke verwevenheid van de sociaal-emotionele en de persoonlijkheidsontwikkeling zullen we deze twee domeinen in dit boek veelal tegelijkertijd behandelen. De verwevenheid van ontwikkelingsdomeinen geldt overigens in zekere zin voor alle domeinen. Deze zijn niet strikt te scheiden. Dat zie je ook aan de gegeven voorbeelden; vaak raakt een onderzoeksvraag aan meerdere ontwikkelingsdomeinen. Tabel 1.1 vat deze ontwikkelingsdomeinen – fysieke, cognitieve, sociaal-emotionele en persoonlijkheidsontwikkeling – samen.

TABEL 1.1 De ontwikkeling van het kind: ontwikkelingsdomeinen

ONTWIKKELINGSDOMEIN	FOCUS	VOORBEELDEN VAN VRAAGSTUKKEN*
Fysieke ontwikkeling	Kijkt naar de invloed van de hersenen, het zenuwstelsel, de spieren, de zintuigen en de behoefte aan eten, drinken en slaap op ons gedrag.	Wat bepaalt de sekse van een kind? (3) Wat zijn de langetermijengevolgen van een premature geboorte? (4) Wat zijn de voordelen van borstvoeding? (5) Wat zijn de consequenties van vroege of late seksuele rijping? (14)
Cognitieve ontwikkeling	Kijkt naar intellectuele vermogens, waaronder leer- vermogen, geheugen, taalontwikkeling, probleem- oplossing en intelligentie.	Wat zijn onze vroegste herinneringen? (6) Wat zijn de leereffecten van tv-kijken? (9) Heeft tweetaligheid voordelen? (12) Welke invloed heeft het egocentrisme van een adolescent op het wereldbeeld van diegene? (15)
Sociaal-emotionele ontwik- keling	Kijkt naar de sociale relaties en interacties met anderen en naar het omgaan met emoties.	Reageren pasgeborenen anders op hun moeder dan op andere mensen? (4) Wat zijn de effecten van verschillende opvoedingsstijlen op het gedrag van kinderen? (10) Hebben kinderen die gepest worden bepaalde eigenschappen gemeen? (13)
Persoonlijkheidsontwik- keling	Kijkt naar de duurzame gedragingen en (karakter) eigenschappen die de ene persoon van de andere onderscheiden.	Heeft een kleuter een besef van goed en kwaad? (8) Wanneer wordt een kind zich bewust van gender? (10) Wat zijn oorzaken van suïcide bij adolescenten? (16)

* De getallen tussen haakjes verwijzen naar het hoofdstuk dat de vraag behandelt.

Ontwikkelingsfasen en individuele verschillen

Ontwikkelingspsychologen specialiseren zich niet alleen vaak in een ontwikkelingsdomein, tegelijkertijd kijken ze meestal ook naar specifieke ontwikkelingsfasen, oftewel leeftijdsgroepen. Hoewel de ontwikkelingspsychologie het hele leven beslaat (zie paragraaf 1.2.3), behandelen we in dit boek slechts de ontwikkeling tot en met de adolescentie (*Ontwikkelingspsychologie II* behandelt het verdere leven). We maken in dit boek de volgende globale onderverdeling:

- prenatale periode (van conceptie tot geboorte);
- babytijd (van geboorte tot 2 jaar);
- peuter- en kleutertijd (van 2 tot 6 jaar);
- schooltijd (van 6 tot 12 jaar);
- adolescentie (van 12 tot 20 jaar).

Hierbij moeten we ons wel bedenken dat deze globale leeftijdsgroepen of ontwikkelingsfasen sociale constructies zijn, veelal gebaseerd op westers onderzoek. Een *sociale constructie* is een idee over de realiteit dat weliswaar breed geaccepteerd is, maar afhangt van de maatschappij en de cultuur op een bepaald moment. De leeftijdsgroepen zijn in vele opzichten ook willekeurig. Sommige perioden hebben een duidelijk afgebakende grens: de babytijd begint bij de geboorte en de kleutertijd eindigt als het kind naar groep 3 van de basisschool gaat (eerste leerjaar in België). Het einde van de babytijd is echter niet zo helder begrensd. Zo spreken sommigen tot de leeftijd van 1 of 1,5 jaar van een baby, en daarna – tussen 1 en 2 of 2,5 jaar – van een dreumes (in Nederland). Ook de overgang tussen schooltijd en adolescentie is niet precies afgebakend. De grens tussen deze twee perioden is namelijk gebaseerd op een biologische verandering (het begin van het seksuele rijpingsproces, de puberteit), en die kan van de ene persoon tot de andere sterk variëren (bij meisjes treedt de puberteit gemiddeld twee jaar eerder op dan bij jongens). De leeftijd waarop een kind de adolescentie bereikt kan daardoor per persoon verschillen.

Sommige ontwikkelingspsychologen delen de beschreven ontwikkelingsfasen verder op in meer specifieke ontwikkelingsperioden. Eerder noemden we al de dreumes. Sommigen bestuderen bijvoorbeeld specifiek de *puberteit*. De puberteit is de periode van geslachtsrijping. Deze start bij meisjes rond hun elfde of twaalfde en bij jongens rond hun dertiende of veertiende jaar. De puberteit luidt dus de adolescentie in. De Nederlandse hoogleraar neurocognitieve ontwikkelingspsychologie Crone concentreert zich bijvoorbeeld op deze periode in haar boek *Het puberende brein* (Crone, 2018).

Ook de term *prepuberteit* kun je tegenkomen. Dit is de periode voorafgaand aan de puberteit, waarin al (hormonale) veranderingen in het lichaam optreden, maar deze nog niet van buitenaf zichtbaar zijn. Psycholoog Arnett spreekt daarnaast van de *ontluikende volwassenheid* als een aparte leeftijdsfase, die loopt van de late tienerjaren tot 30 jaar, met een focus op de periode van 18 tot 25 jaar. Tijdens deze fase zijn mensen niet langer adolescenten, maar hebben ze toch ook nog niet de verantwoordelijkheden van de volwassenheid volledig op zich genomen. De nadruk ligt op het ontdekken van de eigen identiteit. De opkomende volwassenheid is een periode vol mogelijkheden en opkomende volwassenen kenmerken zich door die mogelijkheden uit te proberen, vooral op het gebied van werk en liefde (Arnett, 2011, 2016; De Dios, 2012; Nelson, 2013; Zorotovich & Johnson, 2019).

De tijdstippen waarop bepaalde mijlpalen in de ontwikkeling van mensen zich voltrekken, kunnen aanzienlijk variëren. Dat heeft deels een biologische oorzaak: de ene mens is sneller volgroeid dan de andere. Ook omgevingsfactoren

Deze bruiloft van twee kinderen in India is een voorbeeld van het belang van omgevingsfactoren voor de leeftijd waarop een bepaalde gebeurtenis zich voltrekt.

Beeld: Dinodia Photos RM, Dinodia Photos / Alamy Stock Photo

spelen een belangrijke rol. De leeftijd waarop mensen meestal liefdesrelaties aangaan varieert bijvoorbeeld per cultuur en is deels afhankelijk van de manier waarop mensen in die cultuur aankijken tegen relaties.

Als ontwikkelingspsychologen het over leeftijdsgroepen of ontwikkelingsfasen hebben, is het dus essentieel om te beseffen dat zij het over (vaak westerse) gemiddelden hebben: het moment waarop kinderen gemiddeld genomen bepaalde mijlpalen bereiken. Daarbij zijn er veel onderlinge verschillen. De variaties worden alleen opmerkelijk als kinderen aanzienlijke afwijkingen van het gemiddelde vertonen. Als een kind veel later dan gemiddeld begint met praten, kunnen de ouders bijvoorbeeld beslissen om een logopedist te consulteren. Een kind dat sterk voorloopt op de gebieden van de cognitie, de motoriek, de taal en de spraak is misschien hoogbegaafd. Ouders (en school) kunnen er dan voor kiezen om een begaafdheidsonderzoek te laten uitvoeren, zodat de school het onderwijs bijvoorbeeld beter kan afstemmen op de leerbehoefte van het kind.

De koppeling tussen ontwikkelingsdomeinen en -fasen

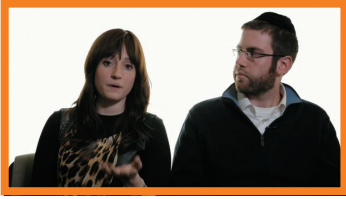
Door de variatie in ontwikkelingsdomeinen en -fasen zijn er specialisten met uiteenlopende achtergronden die je kunt zien als deskundigen op het gebied van de ontwikkelingspsychologie. Psychologen die gedrag en mentale processen bestuderen, pedagogen, genetici en artsen zijn maar enkele voorbeelden van mensen die gespecialiseerd zijn in en onderzoek uitvoeren naar de ontwikkeling van kinderen. Deze diversiteit aan specialisten levert een groot aantal verschillende perspectieven en ook intellectuele rijkdom op. Bovendien zorgt zij ervoor dat een breed scala aan beroepen de onderzoeksbevindingen van het vakgebied in de praktijk toepast om het welzijn van kinderen te vergroten. Denk aan leerkrachten, verpleegkundigen, sociaal werkers, pedagogisch medewerkers in de kinderopvang en beleidsmakers.

1.1.2 Invloeden op de ontwikkeling: ontwikkelen in een sociale wereld

Bob, geboren in 1947 in Nederland, is een babyboomer. Hij kwam vlak na de Tweede Wereldoorlog ter wereld, toen er sprake was van een geboortegolf. Hij was een adolescent in de jaren zestig, ten tijde van de flowerpowerbeweging en de opkomst van de Amerikaanse burgerrechtenbeweging met haar vele protesten. Vandaar dat zijn generatie behalve babyboomers ook wel de protestgeneratie wordt genoemd. Zijn moeder, Gerda, werd geboren in 1922. Ze overleed op haar 96ste en behoorde tot de vooroorlogse generatie, die haar kindertijd en tienerjaren in de schaduw van grote financiële achteruitgang doorbracht. Bobs zoon Jon is geboren in 1970. Hij heeft inmiddels carrière gemaakt en zijn eigen kinderen grootgebracht. Hij behoort tot de zogenaamde generatie X. Jons zusje Sarah, een nakomelingetje geboren in 1990, hoort bij de volgende generatie: de generatie Y, ook wel de millennials genoemd. Zij kan zich geen leven voorstellen zonder de computer, het internet en de bijbehorende sociale media en applicaties. Zij heeft haar schooldiploma's behaald en is daarna in de culturele sector gaan werken. De coronapandemie had echter grote gevolgen voor haar loopbaan, omdat veel culturele instellingen dichtgingen.

Deze mensen zijn deels een product van de periode en de cultuur waarin zij leven. Ieder mens behoort tot een specifieke **cohort**: een groep mensen die in een bepaalde periode leven en daardoor voor een deel gelijke ervaringen opdoen.

Cohort: een groep mensen die in een bepaalde periode leven, waardoor zij voor een deel gelijke ervaringen opdoen.

📺 Zie MyLab voor de video:
Cohorteffecten.

Vanuit een pedagogisch- didactisch perspectief

Hoe zou het cohort waarvan een kind deel uitmaakt de schoolrijpheid kunnen beïnvloeden? Wat kunnen bijvoorbeeld de voor- en nadelen zijn van het behoren tot een cohort waarin het gebruik van smartphones de gewoonte is van de wereld is, vergeleken met voorgaande cohorten waarin deze nog niet bestonden of mensen ze weinig gebruikten?

Het historisch-maatschappelijk beeld van de jeugd en van wat normaal is om van kinderen te verwachten, verandert door de eeuwen heen. Deze kinderen uit het begin van de twintigste eeuw werkten de hele dag in mijnen.

Beeld: Lewis Hime / Corbis Bettmann

Belangrijke sociaal-historische gebeurtenissen, zoals oorlogen, economische groei en crises, hongersnoden en epidemieën, hebben mogelijk een bepaalde gemeenschappelijke invloed op mensen binnen een cohort, al moeten we ook voorzichtig zijn met het idee dat er vastomlijnde generaties zijn die fundamenteel van elkaar verschillen. Naast het cohort waartoe iemand behoort, zijn er natuurlijk nog vele andere factoren of gebeurtenissen die de ontwikkeling mede bepalen. We maken hierbij een onderscheid tussen normatieve en niet-normatieve gebeurtenissen.

Met *normatieve gebeurtenissen* bedoelen we hier gebeurtenissen die zich voor de meeste individuen binnen een groep op dezelfde manier voltrekken. Normatieve gebeurtenissen kunnen historisch, leeftijdsgebonden en/of sociaal-cultureel bepaald zijn:

- *Normatieve historische invloeden* zijn socialeomgevingsinvloeden en biologische invloeden die verbonden zijn met de specifieke maatschappelijke situatie in een historische tijd. Kinderen die in de wijk Roombeek in Enschede woonden, werden bijvoorbeeld allemaal geconfronteerd met biologische effecten en omgevingseffecten van de vuurwerkramp op 13 mei 2000. Ook kinderen die de coronapandemie hebben meegemaakt, hebben in die periode te maken gehad met gedeelde biologische en omgevingsproblemen. Deze historisch bepaalde gebeurtenissen beïnvloeden hun ontwikkeling (Colenbrander, 2003; Kim et al., 2016; Liu & Lim, 2020; Park et al., 2012).
- *Normatieve leeftijdsgebonden invloeden* zijn biologische invloeden en omgevingsinvloeden die vergelijkbaar zijn voor mensen in een bepaalde leeftijdsgroep. Het bereiken van de puberteit (bekeken vanuit een lichamelijke invalshoek) is bijvoorbeeld een leeftijdsgebonden gebeurtenis, omdat het iedereen ongeveer in dezelfde periode overkomt. En in westerse culturen beginnen alle kinderen rond een bepaald levensjaar met verplicht onderwijs (leerplicht): in Nederland en België op 5-jarige leeftijd.
- Ook *normatieve sociaal-culturele invloeden* bepalen de ontwikkeling van mensen, zoals de brede cultuur, etnische afkomst, sociale klasse en het behoren tot een subcultuur. Immigrantenkinderen die het Nederlands of Vlaams als tweede taal spreken, zijn onderhevig aan andere sociaal-culturele invloeden dan in Nederland of België geboren kinderen die het Nederlands of Vlaams als moedertaal hebben. Kinderen die opgroeien in afgelegen en geïsoleerde gebieden in Afrika krijgen een andere opvoeding dan kinderen die opgroeien in Amsterdam (Rose et al., 2003; Chen & Zhou, 2019). Sociaal-culturele invloeden hebben ook weer invloed op hoe de historische en leeftijdsgebonden invloeden er precies uitzien. Dat zagen we al toen we de leerplicht noemden als voorbeeld van hoe cultuur deze leeftijdsgebonden invloed mede bepaalt. Zo heeft cultuur ook impact op hoe historische invloeden voor mensen uitpakken. De Tweede Wereldoorlog bijvoorbeeld is een historische gebeurtenis, maar op personen met het Joodse geloof had deze een heel andere invloed dan op vele anderen.

Tot slot zijn ook *niet-normatieve gebeurtenissen* van invloed op de ontwikkeling. Dit zijn specifieke gebeurtenissen die plaatsvinden in het leven van een bepaald persoon, terwijl de meeste andere mensen hiermee niet te maken krijgen. Denk bijvoorbeeld aan een kind dat op zijn zesde zijn ouders kwijtraakt bij een auto-ongeluk. Dit is een ingrijpende gebeurtenis, die de meeste kinderen niet meemaken. Kinderen kunnen ook zelf bijdragen aan de totstandkoming van niet-normatieve gebeurtenissen; bijvoorbeeld als een 16-jarige eindexamenleer-

Pogingen om de invloeden van diversiteit op ontwikkeling te begrijpen

Is de ene manier om naar het gedrag van kinderen te kijken juist en de andere onjuist? Waarschijnlijk niet, als we rekening houden met de *culturele context* waarin de ouders opereren. Alle culturen en subculturen hebben hun eigen opvattingen over opvoeden en over ontwikkelingsdoelen voor kinderen (Chen et al., 2012; Goyal et al., 2019; Huijbregts et al., 2009).

Ontwikkelingspsychologen moeten rekening houden met globale culturele factoren, zoals de neiging tot individualisme of collectivisme. Een *collectivistische oriëntatie* wil zeggen dat mensen meer gericht zijn op hun onderlinge afhankelijkheid. Een *individualistische oriëntatie* is juist meer gericht op het uniek en onafhankelijk zijn (zie paragraaf 10.1.2). Daarnaast moeten zij subtielere verschillen in ogenschouw nemen. Mensen verschillen immers van elkaar op veel uiteenlopende gebieden. Denk aan etnische en sociaal-economische verschillen, en gender- en leeftijdsverschillen. Verschillen binnen gemeenschappen zijn vaak nog groter dan die tussen gemeenschappen. Iemand met een migratieachtergrond kan bijvoorbeeld een achtergrond uit elk land op de wereld hebben; eerste, tweede, derde of vierde generatie zijn; een praktijkgerichte of universitaire studie hebben gedaan; rijk of arm zijn; werkende of werkloos zijn; jong of oud zijn; enzovoort. Door oog te hebben voor diversiteit – ook binnen culturen – krijgen psychologen een beter beeld van de manier waarop mensen tijdens hun leven veranderen en groeien. Met die kennis kunnen zij mensen mogelijk beter ondersteunen en bijdragen aan verbetering van hun welzijn en sociale omstandigheden.

Problemen met het vinden van het juiste vocabulaire bemoeilijken pogingen om de invloeden van diversiteit op de ontwikkeling te begrijpen. Er bestaan veel onduidelijkheid en onenigheid ten aanzien van de betekenis van belangrijke begrippen.

Vooraf het begrip *ras* geeft problemen en het gebruik ervan is omstrede. Hoewel het oorspronkelijk verwijst naar biologische factoren, heeft het in de loop der tijd een heleboel andere betekenissen gekregen, die bijvoorbeeld verwijzen naar huidskleur, religie of cultuur. Bovendien is het begrip, zoals oorspronkelijk bedoeld, buitengewoon onnauwkeurig: afhankelijk van de definitie zijn er tussen de drie en driehonderd rassen. De genetische opmaak van alle mensen is

Het gezicht van de samenleving verandert doordat het aantal kinderen met verschillende migratieachtergronden verder toeneemt.

Beeld: (boven) iofoto / Fotolia; Paul Matthew Photography / Shutterstock; (onder) Wealan Pollard / ojo Images Ltd. / Alamy

ook nog eens voor 99,9 procent identiek, waardoor de vraag tot welk ras iemand behoort eigenlijk maar een beperkte verklarende functie heeft (Alfred & Chlup, 2010; Balis & Aman, 2013; Fish, 2011; Smedley & Smedley, 2005).

Etnische groep en *etniciteit* zijn bredere termen dan ras, waarover iets meer overeenstemming bestaat. Deze termen verwijzen naar culturele achtergrond, nationaliteit, religie en taal. Mensen binnen etnische groepen hebben een gezamenlijke culturele achtergrond en groepshistorie.

Toch concluderen Dvora en collega's (2013) dat ten tijde van hun onderzoek 'ras' en 'etniciteit' door elkaar werden gebruikt, in een gemengde betekenis van kleur, land van persoonlijke of voorouderlijke afstamming en culturele eigenschappen.

Een probleem met zowel de term 'ras' als 'etniciteit' is dan ook dat veel mensen geen strak omlijnd idee